

Çocuk Yoksulluğu: Neden, Sonuç ve Çözüm Ekseninde Eğitim Faktörü

VEDA BİLİCAN GÖKKAYA

*“Çocukları sağlıklı ve bilgili yetiştirilmeyen
uluslar, temeli çürük binalar gibi çabuk yıkılırlar”*

M. K. ATATÜRK

Özet

Çok boyutlu olan ve sadece ekonomik kavramlarla açıklanamayan; bireylerin hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan imkan ve fırsatlardan yararlanamamayı/yoksun olmayı ifade eden yoksulluk, toplumdaki tüm bireyleri etkilese de özellikle dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan çocukları daha derinden etkilemektedir.

Küresel bir sorun olan yoksulluğun, çocuklar üzerindeki olumsuz etkisi -çocukların sağlıklarına, eğitimine, sokakta yaşamalarına, çalışmalarına/çalıştırılmalarına, suça sürüklenmelerine, ihmal ve istismara uğramalarına, dışlanmalarına vb. pek çok olumsuz etkisi vardır- tartışma götürmez bir gerçekliktir. Oysaki toplumların geleceği/teminatı olan çocukların, iyi bir şekilde yetiştirilmesi/eğitilmesi bireysel ve toplumsal gelişmenin, kalkınmanın itici gücünü oluşturmaktadır.

Dolayısıyla bu çalışmada öncelikle yoksulluk, çocuk, çocuk yoksulluğu kavramlarına yer verilmiş daha sonra yoksulluğun/çocuk yoksulluğunun nedenlerine değinilerek, yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri ortaya

– DERLEME MAKALE–

157

Çocuk ve
Medeniyet
2023

Sayı 14: 157-176

VEDA BİLİCAN GÖKKAYA, bilican@cumhuriyet.edu.tr

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5083-6445>

Geliş Tarihi 16.10.2023 • Kabul Tarihi 20.11.2023

DOI: <https://doi.org/10.47646/CMD.2023.308>

konulmaya çalışılmıştır. Yoksulluğun, çocuklar üzerinde birçok etkisi olsa da özellikle çocuk yoksulluğunun hem bir nedeni hem bir sonucu hem de önemli çözüm yollarından biri olan eğitim faktörüne ağırlık verilmiştir.

Çalışma, literatür taramasına dayalı derleme bir çalışmadır. Konuyla ilgili yapılmış çalışmalar (makale, tez, kitap, internet kaynakları, yasal düzenlemeler, kanunlar vb.), taranmış, istatistiki veriler gözden geçirilmiş, değerlendirilmiş, sonraki süreçte çalışma raporlandırılmış ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Yoksulluk, Çocuk Yoksulluğu, Eğitim

Child Poverty: The Education Factor on the Axis of Cause, Consequence, and Solution

Abstract

Poverty is multidimensional and cannot be explained only by economic concepts; it refers to the individuals' inability to benefit/being deprived of opportunities necessary to sustain their lives. Although it affects all individuals in society, it especially affects children in disadvantaged groups more deeply.

The numerous adverse effects of poverty, which is a global problem, on children - from their health to their education, living on the streets, working/being forced to work, being dragged into crime, being neglected and abused, being excluded, etc. - are an indisputable reality. However, the good upbringing/education of children, who are the future/guarantee of societies, constitutes the driving force of individual and social development.

Hence this study first addressed the concepts of poverty, child, and child poverty and then mentioned the causes of poverty/child poverty, thus trying to reveal the effects of poverty on children. Although poverty has numerous effects on children, a particular emphasis was placed on the education factor, which is both a cause, a consequence, and one of the important solutions to child poverty.

The present research is a compilation study based on a literature review. Studies on the subject (articles, theses, books, internet resources, legal regulations, laws, etc.) were scanned, statistical data were reviewed and evaluated, and in the following process, the study was reported, and recommendations were presented.

Keywords: Child, Poverty, Child Poverty, Education

Giriş

Yoksulluk, geçmişten günümüze tüm toplumların önemle üzerinde durduğu ve mücadele ettiği çok boyutlu toplumsal bir sorundur. Zamana ve toplumlara göre (toplumlardaki ekonomik, sosyal ve siyasal vb. yapılarla göre) farklılık gösteren yoksulluk kavramını, herkes tarafından kabul edilen/görüş birliğine varılan tek bir tanımla ortaya koymak mümkün değildir. Ancak genel olarak yoksulluk: “Yalnızca uygun yaşam koşullarından değil, bu koşullara müdahale etme ve bunları değiştirme gücünden ve kapasitesinden de yoksun bırakılma” (Çoban, 2019, s. 63) olarak tanımlanabilir.

Türk Dil Kurumu tarafından “*yoksul olma durumu; fakirlik, fukaralık, beş parasızlık, yokluk, yoksuzluk, varyetsizlik, sefillik, sefalet, fakr, meskenet ... verimsizlik, yetersizlik*” (TDK, 2023; Şentuna, 2019, s. 3; Akıllı ve Dirikoç, 2017, s. 199; Savcı-Köroğlu, 2022, s. 101) olarak tanımlanan yoksulluk, en fazla dezavantajlı grupları (kadın, çocuk, yaşlı, engelli, göçmen gibi) etkilemektedir. Sözü edilen bu dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan çocuklar, yoksulluktan derin biçimde etkilenmekte hem çocukluk dönemlerini hem de sonraki (yetişkinlik gibi) dönemlerini bu sorunla mücadele ederek geçirmektedirler.

Çocukluk dönemi; bireylerin fiziksel ve zihinsel gelişiminin şekillendiği, kişiliklerinin oluşmaya başladığı bir döneme denk gelmektedir. Ancak bu dönemde yaşanan yoksulluk (beslenme, barınma, eğitim vb.) onların gelişimlerine ket vurmakta hatta bu durum sonraki dönemlerde de devam etmekte, yoksulluk döngüsü bir türlü kırlanamamaktadır. Dolayısıyla bu durumu değiştirmek, bireysel ve toplumsal gelişmeyi, ilerlemeyi sağlamak adına çocukların ve ailelerin desteklenmesi, yoksullukla özellikle de çocuk yoksulluğu ile etkin bir şekilde mücadele edilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2022 yıl sonu itibarıyla Türkiye nüfusu; 85 milyon 279 bin 553 kişi iken bunun 22 milyon 578 bin 378’ini çocuklar -%51,3’ünü erkek çocuklar, %48,7’sini kız çocuklar- oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle Türkiye nüfusunun %26,5’ini çocuk nüfus oluşturmaktadır (TÜİK, 2022). Bu kadar önemli bir orana sahip olan çocuk nüfusun, ülkenin geleceğini belirleyecek olması, konunun ne kadar önemli ve hassas olduğunun da göstergesidir.

Bu çalışmada öncelikle yoksulluk, çocuk, çocuk yoksulluğu kavramlarına yer verilmiş daha sonra yoksulluğun/çocuk yoksulluğunun nedenlerine

değnilerek, yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yoksulluğun, çocuklar üzerinde birçok etkisi olsa da özellikle çocuk yoksulluğunun hem bir nedeni hem bir sonucu hem de önemli çözüm yollarından biri olan eğitim faktörüne ağırlık verilmiştir. Son olarak da konuyla ilgili öneriler sunulmuştur.

1.Yoksulluk, Yoksulluğun Nedenleri ve Türleri

Günümüzde derinleşen ve tanımlama açısından çeşitlenen (Kudubeş vd., 2017, s. 80) yoksulluk (poverty) olgusu ile ilgili ilk çalışmalar; Charles Booth'un, "Hayat ve Londra"da İnsanların Çalışması (Life and Labour of the People in London)" ve Seebohm Rowntree'nin, "Yoksulluk: Kent Yaşamı Üzerine Bir İnceleme" (Poverty: A Study of Town Life)" çalışmalarıdır (Kalaycı, 2021, s. 8). Ancak yoksulluğun bilimsel olarak genel kabul gören tanımını, 1901 yılında Seebohm Rowntree yapmıştır (Yaşar ve Taşar, 2019, s. 120; Kalaycı, 2021, s. 8-9).

Roventree yoksulluğu; *"toplum gelirin, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi durumu"* (Kudubeş vd., 2017, s. 80; Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 60; Tor vd., 2015, s. 848-849; Öztornacı ve Demirdöğen, 2015, s. 7; Yaşar ve Taşar, 2019, s. 121; Yıldırım, 2019, s. 18; Boyacı, 2022, s. 4; Kalaycı, 2021, s. 8-9) olarak tanımlamıştır.

"Genellikle maddi kaynaklardan, bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalındığını ifade eden bir durum" (Marshall, 1999, s. 825; Aksan, 2012, s. 11) ya da *"insanların temel gereksinimlerini karşılama olanağına sahip bulunmaması, kişilerin yaşayabilecekleri minimum yaşam standartlarına sahip olamaması"* (Öztürk ve Çetin, 2009, s. 1; Tor vd., 2015, s. 849) olarak tanımlanan yoksulluğun, birçok türü vardır. Bunlar: Objektif/nesnel yoksulluk, subjektif/öznel yoksulluk, mutlak yoksulluk, görel yoksulluk, kırsal yoksulluk, kentsel yoksulluk, gelir yoksulluğu, insani yoksulluk, geçici yoksulluk, kronik yoksulluk, nöbetleşe yoksulluk, çalışan yoksulluk, yapabilirlikten yoksunluk (Aksan, 2012, s. 11; Savcı-Köroğlu, 2022, s. 103; Boyacı, 2022, s. 7), yeni yoksulluk gibi yoksulluk türleridir (Gün, 2010, s. 30-32; Kalaycı, 2021, s. 19; Boyacı, 2022, s. 7). Bunlarla beraber yoksulluğun bir de demografik yönü bulunmaktadır ki bunlar; kadın ve çocuk yoksulluğudur (Savcı-Köroğlu, 2022, s. 103).

Pek çok türü olan yoksulluğun, birçok da nedeni vardır. Sözü edilen bu

nedenlere bakıldığında; küreselleşme, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, işsizlik, enflasyon, sosyal dışlanma, düşük eğitim düzeyi (Şentuna, 2019, s. 9; Savcı-Koroğlu, 2022, s. 102), nüfus artışı, hane halkı türü ve büyüklüğü, göç, ayrımcılık (Yaşar ve Taşar, 2019, s. 123-124), yetersiz sendikalaşma, ekonomik krizler, sosyal hizmetlere erişimle ilgili engeller, toplumsal cinsiyet, çatışma ve savaşlar (Yiğit vd., 2018, s. 87), yüksek faiz oranları, adaletsiz vergi sistemi (Özpolat ve Aktuna, 2023, s. 207), rant, doğal afetler, ekonomideki tekelleşmeler (Kudubeş vd., 2017, s. 81), hanede engelli veya yatağa mahkûm hasta olması (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012, s. 91-92) gibi nedenler göze çarpmaktadır.

Zastrow (2015, s. 177)'a göre de yoksulluğun nedenleri; işsizlik oranının çokluğu, sağlık sorunları ve duygusal sorunlar, alkol sorunu, kötü madde kullanımı -uyuşturucu bağımlılığı-, hane halkının kalabalık olduğu aileler, mesleki beceri eksikliği, düşük eğitim seviyesi, kadının geçindirdiği çocuklu haneler, etnik ayrımcılık, sınırlı iş olanaklarının olduğu bölgelerde yaşama, boşanma/terk edilme/eş kaybı, cinsiyet ayrımcılığı, eksik istihdam, geliri düşük işler, emeklilik, zihinsel engellilik durumu, bütçe sorunları ve kaynakların etkin kullanılmaması gibi nedenlerdir.

Tor ve arkadaşları (2015, s. 850) ise çalışmalarında yoksulluğun nedenlerini; makro ve mikro olarak sınıflandırmışlardır. Şöyle ki; yoksulluğun mikro nedenlerini; fiziksel ve ruhsal sağlıksızlık, kötü madde kullanımı, kötü alışkanlıklar (kumar vb. gibi), eğitim seviyesinin düşüklüğü, iş için yeterli beceriye sahip olamama, ücret sorunları, boşanma/ayrılma/ölüm gibi nedenlerle ailenin parçalanması/dağılması, yaş, cinsiyet gibi nedenler oluştururken makro nedenlerini ise; bireyin yaşadığı ülkenin coğrafi özellikleri (iklim, toprak, su vb. şartların elverişsizliği), savaşlar, doğal afetler, ekonomik krizler, eşitsiz gelir dağılımı, uygulanan yanlış istihdam politikaları, yüksek işsizlik oranları, yolsuzluklar, hızlı nüfus artışı, toplumda yaşanan hızlı değişimler (göç, çarpık kentleşme, aile yapısındaki değişimler vb.) gibi nedenler oluşturmaktadır.

Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de yoksulluk denilince ilk akla yetişkin yoksulluğu gelse de yoksulluğu ve onun etkilerini daha derin yaşayan çocuklar, maalesef ki göz ardı edilmektedirler.

2. Çocuk ve Çocuk Yoksulluğu

Tarihsel sürece bakıldığında farklı anlamlar yüklenen çocuk/çocukluk

olgusu, insan hayatının ilk ve en önemli evrelerinden birini oluşturmakta; bakılmaya, korunmaya, eğitime vb. ihtiyaç duyulan bir dönemi kapsamaktadır (Çöpoğlu, 2018, s. 361).

Günümüzde farklı disiplinler (hukuk, psikoloji, biyoloji, tıp, sosyoloji, sosyal hizmet vb.) tarafından ele alınan çocuk kavramına ilişkin geniş tanım, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin 1. maddesinde yer almaktadır. Maddeye göre "daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır" (UNICEF, 1989; Bulut ve Gülcan, 2007, s. 9; Yüksel vd., 2015, s. 25; Özpolat ve Aktuna, 2023, s. 207; Çöpoğlu, 2018, s. 364; Karakaş ve Çevik, 2016, s. 890; Okutan ve Turgut, 2018, s. 135).

Ulusal hukukumuzda yer alan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK)'nda da çocuk (m.6/1-b), "henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi" (TCK, 2004) olarak tanımlanırken 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda (ÇKK) ise (m.3/1- a) "daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi" (ÇKK, 2005; Özpolat ve Aktuna, 2023, s. 207; Samanlı, 2023, s.115) olarak tanımlanmaktadır.

"Bebeklik ve ergenlik çağı arasındaki insan; anne karnında ya da bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde olan insan yavrusu" (Akyayla, 2014, s. 4) olarak tanımlanan çocuk maalesef toplumsal bir gerçeklik olan yoksullukla yüz yüze kalmakta ve çocuk yoksulluğu olgusu ortaya çıkmaktadır. Yoksulluğun diğer bir boyutu olarak çocuk yoksulluğunu tanımlamak, yoksulluğa ilişkin genel yaklaşımlardan ayırt etmek kolay olamamakla birlikte çocukların, yetişkinlerden farklı olduğu anlayışı, bu ayrımı yapmayı zorunlu kılmaktadır. Çocuklar; büyüdükleri ailelerin bir üyesi olarak yoksulluğu, hane bireyleri ile beraber yaşamakta ancak ailedeki yetişkinlerden farklılaşan ihtiyaçları ile yoksulluğu daha çok hissetmektedirler (Günaydın, 2018, s. 363-364).

Çocuk yoksulluğu bazı araştırmacılara göre, çocukların geliri olmaması nedeniyle yoksul olarak kabul edilmeseler de/görülmeseler de (Özenoğlu ve Ünal, 2015, s. 163; Durgun, 2011, s. 145; Okutan ve Turgut, 2018, s. 135) yoksul aile çocuğu olarak değerlendirilseler de 1980'li yıllardan itibaren ayrı bir kavram olarak ele alınmaya başlanmıştır. Çocuk yoksulluğu; çocukların savunmasız oldukları, korunmaya ihtiyaç duydukları dolayısıyla onlara ait hakların düzenlenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle ortaya çıkmıştır (Kudubeş vd., 2017, s. 81; Özpolat ve Aktuna, 2023, s.

208; Kurnaz, 2009, s. 27-28; Karakaş ve Çevik, 2016, s. 896). Diğer bir deyişle çocuk yoksulluğu kavramının ortaya çıkması, çocukluk anlayışındaki değişimden kaynaklandığı -çocuğun; yetişkinlerden farklı, kendine özgü gereksinimleri olan, ayrı bir toplumsal kategori olarak değerlendirilmesi gibi- düşünülmektedir (Öztürk, 2008, s. 43-45; Özkan ve Purutçuoğlu, 2011, s. 220).

“Çocukların yaşamaları, büyümeleri ve gelişmeleri için gerekli olan kaynaklardan mahrum kalınmasını ifade eden” (Samanlı, 2023, s. 115) çocuk yoksulluğu kavramı ile ilgili olarak UNICEF de “Dünya Çocuklarının Durumu 2005” raporunda, yoksulluk içinde yaşayan çocuklara ilişkin şöyle bir tanımlama yapmıştır: “Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, yaşama, büyüme ve gelişmeleri açısından gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun biçimde yaşamakta, böylece haklarından yararlanamamakta, potansiyellerini tam olarak geliştirememekte ve topluma tam ve eşit üyeler olarak katılamamaktadırlar” (UNICEF, 2005, s. 18; Okutan ve Turgut, 2018, s. 135; Karakaş ve Çevik, 2016, s. 896; Durgun, 2011, s. 146; Kahraman ve Sallan-Gül, 2015, s. 343-344; Kınacı, 2020, s. 83; Kudubeş vd., 2017, s. 81; Metin, 2015, s. 168; Yiğit vd., 2018, s. 91; Gün, 2010, s. 40; Tekdemir, 2019, s. 130-131; Boyacı, 2022, s. 36; Konuk-Şener ve Ocakçı, 2014, s. 60). Bununla birlikte UNICEF, çocuk yoksulluğunun göstergelerini; bebek ve çocuk ölüm oranları, beş yaş altında düşük ağırlık, beş yaşın altında boy uzunluğu, temiz içme suyuna ulaşan nüfus oranı, tam aşılı çocuk oranı, ilköğretime başlayan çocuk oranı (Avşar-Kurnaz, 2007, s. 49-50; Özkan ve Purutçuoğlu, 2011, s. 220) olarak belirlemiştir.

Kısacası yoksulluk, çocukların hem fiziksel hem ruhsal yapılarını olumsuz etkilemekte, kuşaktan kuşağa geçerek, kısır bir döngü oluşturmaktadır (Kudubeş vd., 2017, s. 81; Günaydın, 2018, s. 369; Avşar-Kurnaz, 2007, s. 50; Kahraman ve Sallan-Gül, 2015, s. 345; Metin, 2015, s. 186; Konuk-Şener ve Ocakçı, 2014, s. 58; Limanlı, 2020, s. 159-160; Günaydın, 2021, s. 155; Akıllı ve Dirikoç, 2017, s. 198; Özpolat ve Aktuna, 2023, s. 205).

3. Çocuk Yoksulluğunun Nedenleri/Belirleyicileri

Çocuk yoksulluğu pek çok faktöre bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu faktörler; ülkelerin gelişmişlik düzeyi, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, işgücü piyasalarının yapısı ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum ve davranışlar (Karakaş ve Çevik, 2016, s. 896-897), aile

üyelerinin iş bulamaması, düşük eğitim seviyesine sahip olması, düzensiz/kısa vadeli işlerde çalışıyor olması, ailenin kalabalık olması, anne ve babanın ayrılmış/boşanmış olması (Kınacı, 2020, s. 83; Konuk-Şener ve Ocakçı, 2014, s. 60), erken yaşta yapılan evlilikler (Özpolat ve Aktuna, 2023, s. 209), var olan savaşılar ve yapılan zorunlu göçler (Konuk-Şener ve Ocakçı, 2014, s. 60), çocukların kendi evlerinde, kendilerine olumlu rol model bulamaması, kötü çevre koşulları (madde kullanımı, suç vb.) içerisinde büyümek zorunda kalmaları (Özpolat ve Aktuna, 2023, s. 209) gibi faktörlerdir.

UNICEF Innocenti Araştırma Merkezi tarafından yayınlanan “Zengin Ülkelerde Çocuk Yoksulluğu” (2005) raporunda, OECD’ye üye ülkelerde artan çocuk yoksulluğunda üç faktörün etkili olduğu belirtilmektedir. Söz konusu bu faktörler: 1-Ebeveynlerin yaşları, eğitim düzeyleri, ailedeki çocuk sayısı ve tek ebeveynlik gibi sosyal değişiklikler, 2-Göç, düşük ücretli işler, işgücü piyasasında yaşanan değişiklikler ve 3-Hükümetlerin politikalarındaki ve harcama bütçelerindeki değişikliklerdir (Avşar-Kurnaz, 2009, s. 32; Günaydın, 2018, s. 364; Öztürk, 2017, s. 58).

4.Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Yoksulluğun çocuk üzerindeki etkileri oldukça geniştir. Bu etkiler; “düşük eğitim seviyesi, kötü sağlık koşulları, küçük yaşta hamilelik, madde bağımlılığı, suç işleme ve anti-sosyal davranış, düşük gelir, işsizlik, uzun süre devlet yardımına bağımlı kalmak” (UNICEF, 2006, s. 3; Boyacı, 2022, s. 38; Tor vd., 2015, s. 851) olarak ifade edilebilir. Ancak yoksulluğun, çocuğa etkileri bunlarla da sınırlı değildir. Yoksulluk; çocukların ihmal ve istismara maruz kalmalarına, ayrımcılığa uğramalarına, kaçırılmalarına (Kınacı, 2020, s. 85; Konuk-Şener ve Ocakçı, 2014, s. 58), toplumdan dışlanmalarına da etki etmektedir.

Yoksulluğun çocuk üzerindeki etkileri oldukça geniş olsa da bu çalışmada; sağlık, çocuk işçiliği, sokak ve çocuk, suça sürüklenme, sosyal dışlanma, eğitim gibi hususlara yer verilmiştir.

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki en önemli etkilerinden biri, **sağlık** sorunlarıdır. Söz konusu yoksulluğun neden olduğu sağlık sorunlarına bakıldığında; beslenme yetersizliği, kötü/sağlıksız barınma ve yaşam koşulları, sağlık hizmetlerine ulaşamama/yeterince yararlanamama, ilaç alamama gibi nedenler görülmektedir (Akıllı ve Dirikoç, 2017, s. 204).

Sağlık açısından yoksulluğun çocuklar üzerindeki en bilinen ve en sık görülen etkisi, beslenme yetersizliğidir. Yoksullukla beraber eve giren besinlerin yetersizliği; iyi beslenemeyen ve sütleri erken kesilen anneleri ve onların bu koşullarda besleyemediği düşük ağırlıklı bebekleri ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan özellikle yeterli protein, vitamin ve mineral alamayan çocukların zihinsel becerilerinde, psikomotor becerilerinde ve IQ'larında düşüklük görülebilmektedir. İleri derecede beslenme yetersizlikleri ise bebeklerin/çocukların ölümüne bile yol açabilmektedir (Kudubeş vd., 2017, s. 82-83; Konuk-Şener ve Ocakçı, 2014, s. 61; Özkan ve Purutçuoğlu, 2011, s. 223).

Tüm bunlarla birlikte yoksulluk nedeniyle kötü/sağlıksız evlerde ve koşullarda yaşayan çocuklar, başta diyare ve hepatit olmak üzere birçok bulaşıcı hastalıkla da karşı karşıya kalabilmektedirler. Dünyada her gün, beş yaş altı 1800 çocuk; kirli sular, sanitasyon eksikliği ve hijyen yetersizlikleri nedeniyle yaşamını yitirmektedir (Kudubeş vd., 2017, s. 83).

Yoksulluk, çocuklarda bedensel ve zihinsel gelişmeyi olumsuz etkilerken onların çeşitli psikososyal sorunlar yaşamasına da sebebiyet vermektedir. Araştırmalara göre, yoksul ailelerin çocuklarında; “saldırganlık”, “hiperaktivite” ve “huzursuzluk” sık görülen özelliklerdir. Yoksul çocuklar arasında depresyon ve intihar girişimi ise yoksul olmayan diğer çocuklara oranla daha fazladır (Özkan ve Purutçuoğlu, 2011, s. 223; Konuk-Şener ve Ocakçı, 2014, s. 62-63).

Yoksulluğun, çocuklar üzerindeki etkilerinden birini de **çocukların çalışması/çocuk işçiliği** oluşturmaktadır. Çünkü çocukların, çalışma yaşamına girmesinin en önemli nedeni yoksulluktur. Ailelerin yaşadığı yoksulluk, çocukların çalışmasına neden olurken küçük yaşta çalışmak zorunda kalan çocuklar, çalıştıkları yerlerde (sanayi, sokak, tarım alanları vb.) her türlü ihmal ve istismarla iş kazalarıyla ve birtakım tehlikelerle (kötü madde kullanma, suça itilme/bulaşma, suç mağduru olma vb.) de karşı karşıya kalabilmektedirler.

“18 yaş altındakilere fiziksel, mental, ahlaki açıdan zarar veren ve onları eğitmeden yoksun bırakıp, geleceklere açısından zedeleyen bir çalıştırma biçimi olarak da ifade edilen” (Kahraman ve Özden, 2017, s. 315) çocuk işçiliği, çocukların okula devam edememelerine ya da okula devam etseler de çalıştıkları için okuldaki başarılarının düşmesine neden olmaktadır (Avşar-Kurnaz, 2007, s. 53). Çalıştıkları için okuluna devam edemeyen, eğitimlerini

tamamlayamayan çocuklar, ileriki dönemlerde vasıflı işlerde çalışmamakta ya işsiz kalmakta ya da düşük ücretli işlerde çalışarak, yoksulluğu devam ettirmektedirler.

ILO tarafından yayınlanmış olan “Küresel Çocuk İşçiliği Tahminleri” raporuna göre, küresel ölçekte 152 milyon çocuk işçi bulunmaktadır ve bu çocuk işçilerin 72 milyonu tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Çocuk işçilerin 88 milyonu erkek (%58), 64 milyonu ise kızdır (%42). Bunların % 70.9’u tarımda, % 11.9’u sanayide, % 17,2’i ise hizmet sektöründedir (ILO, 2017, s. 5; Boyacı, 2022, s. 43-44). TÜİK’in 2019 yılının IV. çeyreğinde (Ekim-Kasım-Aralık) yapmış olduğu “Çocuk İşgücü Anketi”nin sonuçlarına göre de Türkiye’de 5-17 yaş arasındaki 16 milyon 457 bin çocuktan, 720 bini çocuk çalışandır. Çalışan çocukların %79,7’sini 15-17 yaş grubundaki çocuklar oluştururken %15,9’unu 12-14 yaş grubundaki çocuklar, %4,4’ünü ise 5-11 yaş grubundaki çocuklar oluşturmaktadır. Cinsiyete göre incelendiğinde ise çalışan çocukların %70,6’sını erkek çocukları, %29,4’ünü ise kız çocukları oluşturmaktadır (TÜİK, 2020).

Diğer yandan yoksul bir ailede yaşayan çocuk, ailesine maddi anlamda katkı sunmak için yer olarak sokağı da seçmek zorunda kalmakta, sokakta mendil, su vb. satan çocuklar, burada pek çok tehlikeyle de karşı karşıya kalmaktadırlar. Yoksulluğun görünümlerinden olan **sokakta çalışan ya da sokakta yaşayan çocuk** (Puruçuoğlu, 2019, s. 106), bireysel ve toplumsal gelişmenin önündeki engellerden birini teşkil etmekte, sonuçları itibarıyla -uzun vadede- iki tarafa da büyük zararlar vermektedir.

Çocuk yoksulluğunun önemli sonuçlarından biri de suça karışma ve yasa dışı davranışlarda bulunmadır. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda **Suçta Sürüklenen Çocuk**: “Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk” (ÇKK, 2005; Köksal, 2014, s. 13; Ayaz vd., 2012, s. 34; Işık vd., 2019, s. 176; Karbeyaz, 2018, s. 87; Bilginer vd., 2021, s. 218; Akyayla, 2014, s. 9; Aslan, 2021, s. 80) olarak ifade edilmektedir.

Yoksulluk ve suç arasında büyük bir bağlantı/ilişki bulunmaktadır (Günaydın, 2021, s. 162). Yoksulluk içinde yaşayan çocukların, aile içinde ve dışında kendilerine olumlu rol modeller bulamamaları ve kötü/sağlıksız/suçlu bir çevre içinde yaşamak zorunda kalmaları gibi nedenler, onları riskli davranışlara ve suça yöneltebilmektedir (Konuk-Şener ve Ocakçı, 2014, s.

63).

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerinden bir diğeri de **sosyal dışlanma**dır. Genel olarak sosyal dışlanma; “(exclusion, social exclusion) bireylerin ya da hanelerin ya kaynaklardan ya da daha geniş bir ölçekteki ‘cemaatle veya toplumla sosyal bağlar kurmaktan’ yoksun bırakılmaları sürecini karşılayan bir terim” dir (Marshall, 1999, s. 150; Aksan, 2012, s. 13). Diğer bir deyişle sosyal dışlanma bireylerin, -yoksulluk nedeniyle- toplumun dışına itilmeleri, sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik hizmetlerinden yeterince yararlanamamaları ve toplumsal hayata istedikleri biçimde katılamamaları sürecidir (Akıllı ve Dirikoç, 2017, s. 205). Bu süreç; “yabancılaşma” ile başlayıp, aileden/arkadaşlıktan/toplumsal ilişkilerden dışlanmaya hatta “yaşamdan dışlanmaya” yani intihara varan bir süreci de kapsamaktadır (Kalaycı, 2021, s. 27).

Çocukluk döneminde yaşanan yoksulluk, çocukların birey olarak toplumla ilişki ve etkileşimlerine zarar vermekte ve onları, sosyal dışlanma ile karşı karşıya getirebilmektedir (Okutan ve Turgut, 2018, s. 135). Dolayısıyla yoksulluk; çocukların bireylerle ve toplumla sağlıklı ilişkiler kurmasını, toplumla bütünleşmesini güçleştiren bir faktör olarak durmaktadır.

5.Çocuk Yoksulluğu ve Eğitim

“Değerlerin ve bilginin toplumun genç üyelerine yetişkinlerce formel ve informal yöntemlerle nakledilmesi süreci” (Kızılçelik ve Erjem, 1996, s. 171) olarak tanımlanan eğitim, yoksulluğun hem bir nedeni hem bir sonucu hem de çözüm yollarından birini teşkil etmektedir.

Bireylerin en temel haklarından biri olan eğitim hakkı hem ulusal hem de uluslararası birçok platformda güvence altına alınmıştır. Örneğin Anayasa’mızın 42. maddesinde “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz” (T.C. Anayasası, 1982) ifadesi, bireylerin eğitim hakkını güvence altına alarak korumaktadır. Ancak her ne kadar hukuksal arenada eğitim hakkı korunsun da çocuklar, bu haktan tam olarak yararlanamamakta hatta bunun sonuçlarından biri olan yoksullukla da karşı karşıya kalmaktadırlar.

Çocukların eğitim alamamaları ya da eğitimlerini tamamlayamamalarının önemli nedenlerinden biri, yoksulluktur. Yoksulluğun eğitimle olan ilişkisine bakıldığında; eğitimle yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişkinin

var olduğu gör÷lmektedir. Şöyle ki, eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk azalmakta; eğitim düzeyi azaldıkça yoksulluk artmaktadır (Yıldırım, 2019, s. 29). Eğitim düzeyi yüksek olan bireyler, işgücü piyasasında daha yüksek ücretli işler bulabilirken eğitim düzeyi düşük olan bireyler ya işsiz kalmakta ya da düşük ücretli işlerde çalışmaktadırlar (Boyacı, 2022, s. 17).

Çocukların eğitim alabilmesinde, eğitim olanaklarına ulaşabilmesinde ailenin sosyoekonomik ve kültürel özellikleri önemlidir. Örneğin; ekonomik anlamda geliri düşük, işsiz olan bireylerden oluşan bir ailede beslenme yetersizliği sorunu fazladır. Bu sorun; çocukların eğitime erişememelerine -hasta olma gibi-, erişseler bile eğitim de başarılı olamamalarına neden olmaktadır. Şöyle ki; yeterli beslenemeyen çocuklar, derslerine odaklanma sorunu yaşamakta ve derslerinde başarı gösterememektedirler (Konuk-Şener ve Ocakçı, 2014, s. 63). Özellikle A vitamini, demir ve iyot eksikliği, öğrenme ve fiziksel kapasitelerini azaltmaktadır (Günaydın, 2021, s. 160). Ayrıca bu çocuklar, ailenin yetersiz geliri nedeniyle okula erişimde, okul malzemelerini satın almada veya ders çalışacak yer bulmada da güçlükler yaşayabilmektedirler (Konuk-Şener ve Ocakçı, 2014, s. 63). Tüm bu faktörler, çocukların akademik başarısını sekteye uğratmaktadır.

Yine ailenin ekonomik anlamda iyi durumda olmaması, çocukların aileye katkı sunması için çalışmalarına neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar çocuk işgücünün en önemli nedeninin, yoksulluk olduğunu ortaya koymaktadır. TÜİK'in yapmış olduğu çalışmada da çalışan çocukların çalışma nedenlerinde ilk sırayı, %35,9 ile "hanehalkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak" alırken bunu, %34,4 ile "iş öğrenmek/ meslek sahibi olmak", %23,2 ile "hanehalkı gelirin e katkıda bulunmak" takip etmiştir (TÜİK, 2020). Yoksul olan aileler, gelirlerinin büyük bir bölümünü beslenmeye harcadıklarından, çocuklarının kazanmış olduğu para, onlar için çocuklarının eğitim almasından daha değerli gör÷lmektedir. Dolayısıyla aileler, çocukları emek gücü olarak gördüklerinden, onların eğitim almalarından vazgeçebilmektedirler. TÜİK'in "Çocuk İşgücü Araştırması"nda, çalışan çocukların %34,3'ünün, eğitime devam etmediği belirlenmiştir (TÜİK, 2020).

Yoksul ailelerde yaşamını süren çocukların, eğitime erişememesinde aile üyelerinin eğitim seviyeleri de önemlidir. Ailedeki yetişkin bireylerin yeterli eğitim, bilgi ve becerilere sahip olmaması; bir yandan onların işsiz ya da vasıfsız işlerde az ücretle çalışan bireyler olmasına neden olurken bir yandan da o ailedeki çocukların -yetersiz gelir kaynaklı- eğitimlerine devam

edememelerine ve aileye katkı için çalışmak zorunda kalmalarına neden olmaktadır (Tor, 2010, s. 32-33).

Çalışmalar, aile içinde ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişim süreçlerine de odaklanmaktadır. Çünkü aile içindeki enformel eğitimin niteliği, çocukların; zeka, dil becerisi, bilişsel gelişim ve akademik başarısını etkilemektedir. Düşük gelir ve eğitim seviyesine sahip aileler, bu durumlardan kaynaklı olarak çocukları ile daha az iletişim kurmakta, onları bilişsel anlamda geliştirecek kaynaklarla -kitap vb. gibi- buluşturup, okumalar vb. yapamamakta bu da çocukların akademik başarısını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla ailenin düşük sosyoekonomik durumu sadece formel eğitimde değil informel eğitimde de bir dezavantajlılık durumu oluşturabilmektedir (Öztürk, 2017, s. 58).

Eğitim seviyesinin düşüklüğü, ebeveynlerin çocuklarla nitelikli zaman geçirmesine de engeldir. Ebeveynlerin bilinç seviyesi, çocukların zihinsel gelişiminde oldukça etkilidir. Çocukların kendilerini ifade etme biçimleri, akademik başarıları, ailesi ve çevresi ile kurduğu ilişkiler, gelecek ile ilgili planları vb. ailenin eğitim seviyesi ile doğrudan ilişkilidir.

Eğitim düzeyleri yüksek olan ebeveynlere sahip olan çocuklar ise genelde yoksulluk içinde olmamaktadırlar. Eğitim ile elde edilen bilgi, beceri ve uzmanlıklar; nitelikli işte çalışmayı kolaylaştırmakta, bu da çocukların ihtiyaçlarını temin etmede kolaylık sağlamaktadır. Diğer yandan eğitim seviyesi yüksek olan ebeveynler, çocuklarına eğitim hayatlarında rehberlik de edebilmektedirler. Onların ödevlerini yapmalarına, okulu ve dersleri sevmelerine, okula devam etmelerine vb. yardımcı olmaktadır (Samanlı, 2023, s. 128-129).

Yoksul çocukların okul başarısı ve devamı üzerinde etkili olan bir başka unsur da sosyal dışlanma ve damgalanmadır. Yoksul çocuklar, onlar için önemli bir sosyal ortam olan okullarda akranları ile aynı olanaklara sahip olamamaktan dolayı damgalanma ve sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Özellikle okul dışı etkinliklere katılamama (okul gezileri vb. gibi), akranları gibi kıyafetler giyememe, okul için gerekli araç-gereçleri alamama/tedarik edememe gibi durumlar, çocukların yoksul olarak damgalanmalarına ve dışlanmalarına neden olabilmektedir. Söz konusu bu durumlar, çocukların okula devam etmesinde ve okul başarısında önemli bir etkiye sahiptir (Günaydın, 2021, s. 161).

UNICEF Raporu'nda, eğitimden dışlanma ile hane geliri arasında bir

ilişkinin bulunduğu ifade edilerek; okula başlamayan, zamanında kaydolmayan, okuldan erken ayrılan çocukların genel olarak sosyoekonomik düzeyi oldukça düşük ailelerden geldiği bulgularına yer verilmiştir (UNICEF, 2012, s. 36-37; Akıllı ve Dirikoç, 2017, s. 205).

Yoksulluk sonucu eğitim alamayan çocuklar içinde kız çocukları, erkek çocuklarına oranla sayıca daha fazladır. Sosyokültürel olarak (toplumsal cinsiyet yargıları bağlamında) kız çocuklarından daha çabuk vazgeçen yoksul aileler, okul masraflarını ödemekte zorlandığı kız çocuklarını hem maddi anlamda hem de evdeki diğer çocuklara annelik yapması, ev işlerine yardımcı olması ya da erken yaşta evlilik yapması için okuldan alabilmektedirler.

Eğitim alamayan ya da eğitimini tamamlayamayan kız çocukları; önce çocuk gelin sonra da yoksul çocuklar yetiştiren, eğitim alamamış anneye dönüşerek, çocuk yoksulluğunun bir nesilden diğerine aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadırlar (Kudubeş vd., 2017, s. 84; Özpolat ve Aktuna, 2023, s. 216). Çocukların genellikle anneleri tarafından bakıldığı ve toplumun alt sosyoekonomik kesimindeki kadınların çoğunluğunun düşük eğitim seviyesine sahip olduğu hatta okuryazar olmayanların da bulunduğu dikkate alındığında (Öztürk, 2017, s. 64), çocukların başarılı bir akademik hayatları olamayacağı dolayısıyla iyi gelir getiren vasıflı işlerde çalışıp, yoksulluk döngüsünü kıramayacakları aşikar hale gelmektedir.

Oysaki eğitime katılan çocuklar özellikle de yoksul aile çocukları, formel eğitim sistemi ile aileden gelen düşük sosyoekonomik statüyü değiştirebilir, yaşanan yoksulluğun nesiller arası geçişini önleyebilir, farklı sosyoekonomik ailelerden gelen çocuklarla sosyal bir ortamda kaynaşarak, sosyal dışlanma riskini azaltabilir (Günaydın, 2018, s. 372).

Kısacası, bireylerin tüm haklarını kullanabilmesi, hak ihlallerine karşı mücadele edebilmesi, kendini ifade edip, iyi bir işe ve yaşama kavuşabilmesi, geleceğine sahip çıkabilmesi ve toplumun ilerlemesine katkı sunabilmesi için eğitim çok önemli bir faktördür.

Sonuç ve Öneriler

Toplumların en önemli sorun alanlarından birini oluşturan yoksulluk, tüm bireyleri etkilemekle birlikte özellikle çocukları daha derinden etkilemektedir. Yoksul ailelerde yaşamlarını sürdüren çocuklar hem fiziksel hem zihinsel gelişimlerini sağlayamamakta, ekonomik yetersizliklerden

dolayı eğitime dahil olamamakta hatta ailenin ekonomisine katkıda bulunmak adına küçük yaşta uygun olmayan yer ve işlerde çalışmaya başlamaktadırlar. Yeterli eğitime sahip olamama, onların vasıfsız işlerde az ücretle çalışmalarını beraberinde getirmekte, yoksulluğun gelecek nesillere aktarılmasına sebebiyet vermektedir. Böyle bir durum hem bireysel hem de toplumsal ilerlemenin, gelişmenin önüne geçmektedir. Dolayısıyla çocukların ve ailelerinin daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilmesi, topluma olumlu yönde katkı sunabilmeleri için yoksullukla ilgili gerekli tedbirlerin ve önlemlerin alınması gerekmektedir.

Yoksullukla ve elbette ki çocuk yoksulluğuyla mücadelede ilk önce ailelerinin ekonomik olarak desteklenmesi gerekmektedir. Yetişkin bireylerin, iyi gelir getiren işlerde çalışabilmeleri için onlara eğitim desteği verilebilir, gerekli mesleki kurslara katılmaları sağlanabilir.

Ailelerin ekonomik olarak desteklenmesi, çocukların hem eğitimden uzaklaşmalarını hem aileye katkı sağlamak için çalışmalarını hem de çalışmak için gittiği yerlerde, tehlikelere (madde kullanımı, suça karışma, suç mağduru olma, ihmal ve istismara uğrama vb.) açık hale gelmelerini engelleyecektir.

Diğer yandan sağlık kuruluşlarına ya da sağlık hizmetlerine ulaşamayan, ilaç alamayan ailelere, -sosyal devlet anlayışı gereğince- etkin bir şekilde sağlık hizmetleri konusunda destek verilmelidir. Bu, çocukların hem sağlıklı olmalarını hem de sağlıklı oldukları için okula devam etmelerini sağlayacaktır.

Çocuk yoksulluğunda risk faktörlerinden biri olan aile bireylerinin eğitim seviyesinin düşüklüğü, yetişkin eğitimleriyle çözümlenebilir hatta bunlara ek olarak bu ailelere; ebeveyn ilişkileri, ebeveyn-çocuk ilişkileri üzerine seminerler/eğitimler verilmelidir. Farkındalıkları yüksek ebeveynlerin olması; çocukların hem akademik yaşantılarında başarılı bireyler olmasını hem toplumla daha iyi ilişkiler kurmasını sağlayacaktır.

Genel olarak toplumlarda çocukların yetiştirilmesinden sorumlu olan (toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında) eğitim seviyesi düşük annelerin, eğitim almasına özen gösterilmesi gerekmektedir. Eğitimli anneler, yoksulluğun azaltılmasında son derece önemlidir. Annelerin eğitimli olması özellikle kız çocuklarının okullaşma oranının artırılmasında katalizör görevi görecektir. Böylece kız çocukları hem eğitimlerini tamamlama fırsatı bulacaklar hem erken evlilikler yapmayacaklar hem vasıflı işlerde çalışarak,

kendileri için iyi bir yaşam kuracaklar hem de ileride ebeveyn olduklarında bilinçli bireyler yetiştireceklerdir. Dolayısıyla kadınların eğitilmesi, ülkenin yoksullaşmasını önleyen önemli bir detaydır.

Toplumlarda ilerleme/gelişme sağlanabilmesi, yoksulluğun aşılabilmesi için eğitime önem verilmesi/yatırımların yapılması gerekmektedir. Bunun için eğitim müfredatının, yaşanan çağa ve toplumsal koşullara uygun hale getirilmesi, eğitimin kalitesinin artırılması ve o toplumdaki tüm çocukların eğitime -eşit bir şekilde- dahil edilmesi gerekmektedir.

Yoksulluk özellikle de çocuk yoksulluğu önemli bir toplumsal sorundur. Dolayısıyla bu sorunun aşılmasında bilimsel çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Farklı disiplinler tarafından ele alınacak olan yoksulluk; sebep ve sonuçlarıyla ortaya konulup, konu hakkında toplum bilinci artırılırsa konuyla ilgili toplumsal kurumlar bilgilendirilirse ve bu bilgilendirme ışığında gerekli politikalar oluşturulursa çözümler daha gerçekçi ve kalıcı hale gelecektir. Bu da yoksulluğun özellikle de çocuk yoksulluğunun aşılmasında ve yoksulluk döngüsünün kırılmasında önemli olacaktır.

Kısacası çok boyutlu olan yoksullukla baş edebilmek adına toplum içinde yer alan kurumların koordineli bir şekilde çalışması, çağa ve koşullara uygun politikalar oluşturulması ve bu politikaların etkin bir şekilde işletilmesi gerekmektedir.



Veda Bilican Gökkaya

Kaynakça

- Açıkgöz, R. ve Yusufoglu, Ö. S. (2012). Türkiye'de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(1), 76-117.
- Akıllı, H. ve Dirikoç, A. (2017). Türkiye'de Kent Yoksulluğu ve Çocuk: Nevşehir Örneği. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26, 197-224.
- Aksan, G. (2012). Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27, 9-19.
- Akyayla, B. (2014). Suça Sürüklenen Çocukların Yargılanması ve Uygulanacak Tedbirler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi.
- Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye'de yoksulluğun analizi. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 4(2), 60-76.
- Aslan, Y. (2021). Suça sürüklenen çocuklarla ilgili yapılan yayınların incelenmesi. Anatolian Journal of Health Research, 2(3), 79-86.
- Avşar-Kurnaz, Ş. (2007). Çocuk Yoksulluğu. Aile ve Toplum, 3(12), 47-55.
- Avşar-Kurnaz, Ş. (2009). Türkiye'de Çocuk Yoksulluğu, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara. <https://www.aile.gov.tr/uploads/sygm/uploads/pages/uzmanlik-tezleri/2-turkiye-de-cocuk-yoksullugu-sebnem-avsar-kurnaz.pdf>, Erişim Tarihi: 28.09.2023.
- Ayaz, M., Ayaz, A. B. ve Soylu, N. (2012). Çocuk ve Ergen Adli Olgularda Ruhsal Değerlendirme. Klinik Psikiyatri, 15, 33-40.
- Bilginer, Ç., Karadeniz, S., Hızarcı, S., Yılmaz, B.C. ve Kandil, S. (2021). Suça Sürüklenen Çocukların Adli Psikiyatrik Değerlendirme ve Rapor Sonuçları: İki Yıllık Retrospektif Dosya Taraması. Klinik Psikiyatri Dergisi, 24, 217-227.
- Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (UNICEF). (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>, Erişim Tarihi: 01.10.2023.
- Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (UNICEF). (2005). Dünya Çocuklarının Durumu. https://www.unicef.org/publications/index_24432.html Erişim Tarihi: 01.10.2023.
- Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (UNICEF). (2012). Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişimi Türkiye Ülke Raporu, (17.12.2014) <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/ulke-raporu-tr14.1.2014.pdf>, Erişim Tarihi: 01.10.2023.
- Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (UNICEF). (2006). Çocuk Yoksulluğunun Önlenmesi, <https://www.unicef.org/turkey/media/4131/file>, Erişim Tarihi: 28.09.2023.
- Boyacı, E. (2022). Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Çocuk İşçilik: Denizli Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı.
- Bulut, I. ve Gülcan, M. G. (2007). Çocuk İşçiliği İle Mücadelede Öğretmen El Kitabı. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Çoban, S. (2019). Yoksulluk ve Sosyal Hizmet, Yoksulluk ve Sosyal Hizmet içinde. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Çöpoğlu, M. (2018). Türkiye'de Çocuk İşçiliği. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14, 357-398.
- Durgun, Ö. (2011). Türkiye'de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 6(1), 143-154.
- Gün, S. (2010). Yoksulluk Döngüsü Bağlamında Sokakta Çalışan Çocuklar, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Doktora Tezi.

- Günaydın, D. (2018). Çocuk Yoksulluğu İle Mücadelede Ücretsiz Okul Yemeği: Tekirdağ İlkokullarında Bir Araştırma. *Emek ve Toplum Dergisi*, 7(18), 360-395.
- Günaydın, D. (2021). Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Nesiller Arası Yoksulluk Döngüsünü Kırmak İçin Yaklaşımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41, 155-183.
- Isık, Ü., Aktepe, E. Akyıldız, A., Şimşek, F. ve Yıldız, A. (2019). Bir Üniversite Hastanesinde Değerlendirilen Suça Sürüklenen Çocukların Sosyodemografik ve Klinik Özellikleri: 2014-2018 Verileri. *SDÜ Tıp Fak Dergisi*, 26(2), 175-182.
- Kahraman, F. ve Sallan-Gül, S. (2015). Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep Üzerine Bir Araştırma. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 339-366.
- Kahraman, A. B. ve Özden, M. H. (2017). Çocuk Yoksulluğu ve Sokakta Çalışan Çocuk İşçiler Üzerine Bir İnceleme (Ankara - Sincan Örnelemi). *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(17), 311-327.
- Kalaycı, S. (2021). *Yoksulluk Bağlamında Sokakta Çalışan Çocukların Sosyo-Ekonomik Profilleri ve Gelecek Beklentileri: Şırnak Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Şırnak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Ekonomisi Anabilim Dalı.
- Karakas, B. ve Çevik, Ö. C. (2016). Çocuk Refahı: Çocuk Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 887-906.
- Karbeyaz, K. (2018). Suça Sürüklenen Çocuk Anneler, Eskişehir’den Bir Olgu Serisi. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 40(2), ss.86-89.
- Kınacı, Ş. N. (2020). Çocuk Yoksulluğu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), 81- 87.
- Kızılçelik, S. ve Erjem, Y. (1996). Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü, İstanbul: Saray Kitabevleri.
- Konuk-Şener, D. ve Ocakçı A. F. (2014). Yoksulluğun Çocuk Sağlığı Üzerine Çok Boyutlu Etkileri. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1), 57-68.
- Köksal, S. E. ve Lordoğlu, K. (1993). Geleneksel Çiraklıktan Çocuk Emegine: Bir Alan Araştırması, Friedrich Ebert Vakfı.
- Köksal, M. (2014). *Suça Sürüklenen Çocukların Cezai Sorumlulukları ve Bu Çocuklara Özgü Suc Soruşturması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi.
- Kudubeş, İ. E., Akdeniz-Kudubeş, A. ve Bektas, M. (2017). Küreselleşmenin Yarattığı Yoksulluk: Çocuk Yoksulluğu. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 14(1), 79-85.
- Kurnaz, Ş. (2009). *Türkiye’de çocuk yoksulluğu*. Uzmanlık Tezi. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara.
- Limanlı, Ö. (2020). Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Bir Yeniden Değerlendirme. *İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 158-173.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü, Çeviri Yapanlar: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü*, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Özsağlam, M. Y., 1. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi/1st International Congress on Applied Sciences : Social Capital - UUBK’2015, 848-854.
- Metin, B. (2015). Gelecek Nesillerin Yaşam Fırsatları İçin Ciddi Bir Tehdit: Çocuk Yoksulluğu. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 5(2), 166-188.
- Okutan, E. ve Turgut, R. (2018). Çocuk Yoksulluğunun Farklı Bir Etnik Bir Grup Olan Roman Çocukları Açısından Değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 5(8), 132-146.
- Özenoğlu, A. ve Ünal, G. (2015). Açlık ve Yoksulluğun Çocuklarda Saldırganlık ve Şiddet Davranışları ile İlişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 4-7.

- Özkan, Y. ve Purutçuoğlu, E. (2011). Çocuk Hakları: Haklarla Çelişen Çocuk Yoksulluğu. *e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*, 6(2), 218-228.
- Özpolat, A. O ve Aktuna, E. (2023). Türkiye'de çocuk yoksulluğuna ilişkin bir değerlendirme. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 204-223.
- Öztornacı, B. ve Demirdöğen, A. (2015). Farklı Eşdeğerlik Ölçeklerine Göre Temel Yoksulluk Göstergelerinin Değişimi: Türkiye Örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 21(1), 7-15.
- Öztürk, M. ve Çetin, B. I. (2009). "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar". *Journal of Yasar University*, 3(11), 2661-2690.
- Öztürk, ř. (2017). Çocuk Yoksulluğu Risklerini Engellemeye Yönelik Politika Olarak Türkiye'de Okul Öncesi Eğitimde Fırsat Eşitliği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54(632), 55-76.
- Purutçuoğlu, E. (2019). Çocuk Yoksulluğu, Yoksulluk ve Sosyal Hizmet (iç.). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Samanlı, R. (2023). Çocuk Yoksulluğunun Genel Görünümü ve Türkiye'de Çocuk Yoksulluğunun Son Hali. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 94-139.
- Savcı-Köroğlu, İ. (2022). Yeni Yoksulluk Türleri ve Sosyal Dışlanma. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 100-116.
- şentuna, T. (2019). Çocuk Yoksulluğunu Azaltmaya Yönelik Politikalar: Türkiye'nin Sosyal Yardım Politikasında Çocuklar, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- T.C. Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK). Suça Sürüklenen Çocuk, (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf>) Erişim 22.09.2022.
- T.C. Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK). Çocuk, (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf>), Erişim 22.09.2022.
- T.C. Anayasası, (1982), 42. Madde Eğitim, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, erişim tarihi: 29.09.2023).
- Tekdemir, N. (2019). Türkiye'de Çocuk Yoksulluğu ve Çocuk Yoksulluğunun Belirleyicilerin AB Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Analizi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye (Kamu Ekonomisi) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Tor, H. (2010). Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Boyutları. *ZFWT* 2(2). 25-42.
- Tor, H., Sargın, N. ve Özkaya O. (2015). A. Diken, M. Erdirençelebi, H. A. Akyürek (Yay. Haz.). *Yoksulluk ve Çocuk, Bildiriler Kitabı* içinde.
- Türk Ceza Kanunu (TCK). Çocuk, (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>), Erişim 22.09.2022.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2023) Yoksulluk, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 27.09.2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). Çocuk İşgücü Araştırması, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>, Erişim Tarihi: 05.10.2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). İstatistiklerle Çocuk, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674>, Erişim Tarihi: 05.10.2023.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (2017). Global Estimates of Child Labor 2012- 2016, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-dcomm/documents/publication/wcms_575499.pdf, Erişim Tarihi: 28.09.2023.
- Yaşar, S. ve Taşar, M. O. (2019). Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(38), 118-144.
- Yıldırım, A. (2019). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 15-33.

- Yiğit, R., Üğücü, G. ve Kaya, S. (2018). Yoksulluk: Çocuk Sağlığını Tehdit Eden Bir Durum. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 83-98.
- Yüksel, M., Adıgüzel, O. ve Yüksel, H. (2015). Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Politika Temelinde Dezavantajlı Bir Grup Olarak Çocuk İşçiler Realitesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(4), 23-34.
- Zastrow, C. (2015). *Sosyal Hizmete Giriş*. D. Baran Çiftçi (Yay. Haz.). Ankara: Nika Siibak, A. & Traks, K. (2019). The dark sides of sharenting. *Catalan Journal of Communication & Cultural Studies*, 11(1), s. 115-121. Siibak, A., & Traks, K. (2019). The dark sides of sharenting. *Catalan Journal of Communication & Cultural Studies*, 11(1): 115-121. adresinden alındı.